

Вишняк М.Я.

УДК 821.161.2С – 144.09

ВОЛОДИМИР СОСЮРА ЯК БАЛАДИСТ: ДО ПРОБЛЕМИ ТРАДИЦІЇ І НОВАТОРСТВА

Анотація. У статті простежується роль і місце жанру балади в повоєнній творчості В.М.Сосюри в літературному контексті, її різновиди та художньо-індивідуальна специфіка.

Ключові слова: дефініція, жанрові ознаки, баладний жанр, оптимістичне начало, ліризація оповіді.

Аннотация. В статье прослеживается развитие, роль и место жанра баллады в послевоенном творчестве В. М. Сосюры в литературном контексте, ее разновидность и художественно-индивидуальная специфика.

Ключевые слова: дефиниция, жанровые признаки, балладный жанр, оптимистическое начало, лиризация повествования.

Summary. The article is dedicated to creativity of Vladimir Sosyura, Ukrainian lyric poet, whose work is characterized by variety of genres. His particular attention is focused on the use of ballad genre, which he used at the beginning of his career, as well as at the moments of hardships during World War II. But the poet worked particularly active in this genre during the postwar years. Using the ballad tradition of Ukrainian romantic poet and Taras Shevchenko and his own experience, Sosyura was able to create his own works of this genre that characterized by specific innovation both in form and in content. Their feature – a fusion of lyrical self-interest with the public, the assertion of universal ideals for which he sacrifices himself. Sosyura's ballads are varied in meaningfulness. They can be divided into two main groups – the historical and heroic and social sound. Story plot of these works are usually built on general public events in which the hero is in the moment of the greatest emotional stress. Ballads of the first group created by the poet during the Civil World War II. Ballads of the second group are traditional, folk songs symbols and elements of fiction are used there. They are more romantic. These include ballads about the exploits of people in the days of sorrow and their heroic deeds in the days of peace. The basis of the last ones is facts of life. Despite the tragedy of the represented, Sosyura's ballads include optimistic tone. They share life truthfulness, coupled with the emotional narrative.

Keywords: definition, features of genre, genre of ballad, optimistic beginning, lyric narration.

Серед численних жанрових форм у повоєнній творчості В.М. Сосюри помітне місце займає балада - “невеликий ліро-епічний твір казково-фантастичного або героїчного змісту з драматично-напруженим сюжетом” [1, 43], що пройшла довгий шлях розвитку, не раз видозмінюючись і модифікуючись. У сучасній Сосюри (тодішній радянській) літературі балада набуває значного поширення. А. Квятковський визначає її як “сюжетний вірш на сучасну тему, виражену переважно в гострому ритмі” [2, 56]. Однак це визначення, на нашу думку, не зовсім повне і точне. Воно надто загальне, оскільки “сюжетність”, “сучасність теми”, “гострий ритм”, “ознаки, які так само можна віднести і до інших форм чи жанрів лірики. Не можна погодитись із визначенням балади як неповним, що трактується як “жанр ліричної поезії, що носить розповідний характер” [3, 24]. А вже розповідність може мати будь-який сюжетний вірш, що не обов'язково визначає його “баладність”. Не вносить ясності в дефініцію жанру і Велика радянська енциклопедія, що обмежується лише історією виникнення балади та її поширенням у світовій літературі. В Українській Радянській Енциклопедії балада визначається як “віршований ліро-епічний твір переважно легендарного або історичного змісту” [4, 346]. А.Тимофєєв за основу дефініції жанру балади бере стислість та віршовану форму оповіді [5, 382], що не вичерпує її ознак, зокрема змістових. А “Літературний енциклопедичний словарь” відносить до балад вірші про подвиги народу в “роки Великої Вітчизняної війни” [6, 45]. Тому з усіх наведених найбільш прийнятним здається перше судження В. Лесина та О. Пулинця, що враховує як формальну, жанрово-видову особливість балади, так і змістовну. Та незалежно від різного трактування жанру, балада активно розвивається, а автори демонструють її великі можливості. Новий зміст, що становить ідейно-сміслову основу сучасної балади веде і до певних формотворчих змін. Нині балади модифікуються, що, можливо, й ускладнює спробу літературознавців дати їй більш повну і точну дефініцію.

Для В. Сосюри жанр балади в повоєнній час не був новим. Уперше він звернувся до нього ще в 20-ті роки вже минулого століття. У його збірці “Юнь” (1927) було вміщено дві балади - “Свєген” і “Комсомолец”. І якщо перша з них дещо багатослівна, занадто сентиментальна і сюжетно “розхристана”, хоч і завершується афористично сконцентрованою кінцівкою, що виражає ідейний стрижень всього твору (“В любові є повстання, в повстанні є любов!”), то друга (якщо не брати до уваги несприйнятливий нині її ідеологічні чинники) ілюструє потужні можливості старого віршованого жанру і значну авторську майстерність в цьому жанрі.

Ряду своїх балад Сосюра сам дає жанрове визначення (“Хлопчики”, “Коли світало”, “Балада про правду”), інші відносяться до них за їх жанровими ознаками, героїко-романтичним пафосом, гострим драматичним сюжетом, утвердженням через героїчну загибель героїв життєвих ідеалів, що разом дає змогу визначити їх як оптимістичні балади. І якщо класичні балади частіше носили особистісний характер, а їх герой – одинак, потерпав від важких життєвих обставин і сюжетом таких творів служили переважно любовні колізії, то в баладах Сосюри помітне “усуспільнення” інтересів героя. Його балади, новаторські за своєю основою, утверджують загальнолюдські ідеали, заради яких герої готові пожертвувати собою. Один з таких творів - “Він біг під вигуки “вперед” (збірка “Зелений світ”), який можна віднести до балад-мініатюр. Маючи лише три строфи, вона викликає цілу гаму почуттів. Автор, відштовхнувшись від конкретного факту, навмисне не називає імені героя. Як відомо, подвиг О. Матросова в минулу війну повторили десятки воїнів. І якби Сосюра конкретизував свій образ, він не досяг би такої сили художнього узагальнення. Його героя можна поставити поруч із листоношею з роману Ю. Яновського “Вершники”. Витоки героїчного

вчинку обох персонажів (хоч жанрові форми творів В. Сосюри та Ю. Яновського далекі одна від одної – роман і балада-мініатюра) ґрунтуються на одних художньо-естетичних концепціях, обидва герої жертвують собою: листоноша заради успіху народного повстання, бо, як він вважав, воно “залежало від його крихітного життя”; герой Сосюри – ідейний спадкоємець листоноші – заради перемоги над ворогом. Правда, С. Радченко схильний вбачати в безіменному бійцеві поета одну особу – сержанта А. Шевченка [7, 167]. Більш правий Ю. Бурляй, який писав: “Хіба важно пізнати в ньому (геросві – М. В.) мільйони наших бійців, які самовіддано боролись з ворогом?” [8, 166]. Сосюра не дає ніяких ретроспекцій із минулого героя, не заглиблюється в його внутрішній світ і не з'ясовує витоки його вчинку, а лише “схоплює” момент кульмінаційно завершуючий його життя в момент найвищого духовного злету, роблячи це настільки виразно, що перед читачем зримо постає героїчний подвиг бійця:

Він біг під вигуки “вперед”
На вражий дот звияжно, сміло,
І захлинувся кулемет
Під молодим юнацьким тілом [9, 42]

Автор стисло малює героя, відзначаючи в ньому саме суттєве – патріотичне виконання військового обов'язку, мужність. Трагізм зображеного, несумісність понять “молодість” і “смерть” досягається шляхом посилення і конкретизації першого з них за допомогою епітетів “молодим” і “юнацьким”. До кінця кривляючи думку в одній лише фразі “упав юнак, умер, як жив”, поет майстерно передає красу життя і загибелі бійця. В усвідомленні самопожертвування воїна виявляються його життєві переконання, найвища духовна краса, що рельєфно постає через трагічне. Морально-етичну сторону його вчинку розкрито в афоризмі “він тілом дота затулив, щоб до життя нам шлях одкрити”, побудованому на контрасті понять “життя” і “смерть”. Елементи ж пейзажу виконують в баладі оціночну функцію: природа наче сумує за гиблим воїном (“над ним поникли скорбні віки”). Правда, в останній строфі поет порушує почуття міри малюнком “і сонце сходило в крові, благословляючи героя”. Ці слова звучать дисонансом в контексті всього твору. Своїм патріотичним пафосом цей твір близький до “Балади про подвиг” М. Бажана, в основі якої – героїчний вчинок капітана Гастелло. У ньому автор зосереджується на конкретній особі – командирові літака, який спрямував свій підбитий і палючий лайнер на колону ворожої техніки.

У Сосюри теж є балади зі своїм адресатом, як, наприклад, “Партизанки” із збірки “Солов'їні далі”, присвячена Зої Космодем'янській. Авторська оцінка зображуваного в баладі дається під кутом зору морально-ціннісних орієнтацій: лише той гідний пам'яті народу, хто готовий за нього в критичну хвилину пожертвувати собою. Саме така концепція притаманна більшості балад Сосюри, в яких він використовував цей жанр для зображення масового героїзму народу. Герой іншої його балади “Коли світало” теж партизан, майже дитина. Стійко переносячи тортур, він не зламався перед ворогом (“водою і металом, як люті пси, вони його терзали, а він мовчав, маленький партизан”), нагнав на нього панічний страх своєю мужністю і одержав моральну перевагу над ним (“І як його не мучили, не били, він повен був для них страшної сили”). Про те, що поет, користуючись баладним жанром, прагнув уникнути одноманітності, свідчить кінцівка твору, цього разу не афористична, що концентрує в собі, як в попередніх баладах, їх ідейний зміст, а відповідна всьому ліричному ладові твору. Завершується вона виразною поетичною деталлю, вмотивованою характером типізації безіменного героя:

Помер маленький, почало світати...
Він, як живий, біля стіни лежав
Йому на грудях рук не склала мати.
Лиш сонця промінь крізь маленьки грати
На мертвий палець, як сльоза, упав. [10, 30]

Така кінцівка, що впливає із всього смислового контексту твору, зумовлена психологією маленького героя.

Розглянуті вище твори можна умовно віднести до героїчних балад, основою яких послужили факти реальної дійсності, художньо узагальнені поетом. У центрі їх - сильні духом люди, змальовані в історично важливі періоди.

Друга група балад Сосюри - це твори традиційного плану. У них використана народна символіка, засоби антропоморфізації, елементи фантастики. Вони більш романтизовані, із значнішою часткою художнього вимислу. Тематично більшість таких балад Сосюри близькі до творів першої групи. В основі їх проблематики - незнищеність людської пам'яті про загиблих героїв, що особливо показово для балади “Листи”, яку поет почав писати ще в часи війни, в 1943 році, а остаточний варіант закінчив в 1958-му. У ній застосовані характерні розгорнуті епітети (“козацьке біле тіло”, “сумні козацькі карі очі”). Сюжетною канвою твору служать листи дружини загиблого героя (“Його убито, а листи все йдуть... Дружина пише, що тільки ним горить і дише... А він у Царстві темноти... І йдуть, і йдуть, і йдуть листи...”)[13, 277].

Персоніфікуючи образ України, яка “на солдатську могилу кладе листи печальні”, поет підкреслює трагізм розбитого війною кохання. Звуження трагедії війни до рамок окремих особистостей, хоч і не конкретизованих, посилює їх психологізм. На баладі простежується співвідношення конкретного переживання з епохальними подіями, що мисляться опосередковано через ці конкретні переживання.

Із метою надання творові більшої смислової та строфічної цільності в ньому застосовується зв'язна рима при якій прикінцеві слова першого рядка наступної строфи римуються з відповідними їм словами в строфі попередній, як наприклад:

6-та строфа
 Рука конверта розрива,
 Рука, що винурила з ночі...
 І п'ють знайомі слова
 Сумні козацькі карі очі.

7-ма строфа
 І небо наче ожива...
 Зірки в ряди стають ясні,
 І голубі, і соколині...
 Рука бійця у вишині
 То пише відповідь дружині.

Такі зв'язні, або акцентні рифмовані слова, посилюючись відповідними їм співзвуччями у власній строфі створюють словесно-смісловий каркас всієї балади і надають їй більшої виразності.

Засіб персоніфікації як головний застосований поетом і в баладі "Дуб", в якій дуб сприймається як полісимвол. Він і свідок загибелі партизана, і наче його соратник, що прийняв на себе ворожу кулю, прагнула голову юнака, і символ незнищенності пам'яті про нього. Відштовхуючись від конкретного факту, автор іде до роздумів про силу народного духу, про мир на землі, символізований криками журавлів, про марність ворожих намагань посіяти на землі зловіще зерно, узагальнене в образі ворожої кулі, виштовхнутої соками (символ життя дуба-велетня (символ могутності народу). І про все це сказано просто і образно:

Пригадує дуб темношатиий...
 Та сок знялися із дна
 І витисли кулю прокляту,
 І впала, як жолудь, вона.

Упала вона на дорогу,
 А в небі кричать журавлі.
 Нічого із жолудя того
 Не виросте в нашій землі [13, 32].

Не вдаючись до категоричності в оцінках зображуваного, поет підводить читача до сприйняття авторської оцінки як своєї, що мінімально звукує відстань між ним і читачем.

Третя група балад Сосюри - це твори про відважні вчинки людей в мирні дні, як, наприклад, "Метелик" чи "Кранова", вміщені в збірці "Поезія не спить". В основі їх сюжетів лежать життєві факти. У першій баладі - подвиг школярки Валі Новикової, яка загинула, рятуючи дітей від пожежі, у другій - Валі Бібікової, котра свідомо жертвує собою, відвівши від дітей падаючий кран. Особливість цих балад переплетення сюжетності оповіді з авторськими ремарками, що виконують констатуючи або оціночно-емоційну функцію. Однак у порівнянні з попередньо розглянутими баладами ці твори художньо більш виразні. Вони дещо розтягнуті, місцями описові, особливо остання. Без емоційної напруги виписані і їх кульмінаційні моменти, а естетичне сприйняття обох балад ослаблює художня одноманітність (наприклад, образ серця як символ життя). Отже, коли поет вдавався до відпрацьованих художніх прийомів, його твори втрачали самотність. Посилена ж увага до слова, його образного обрамлення, до поетичної деталі породжувала багатий світ асоціацій, ставала врешті своєрідним каталізатором, що висвічував певну проблему, піднімаючи її до емоційного художньо-естетичного сприймання читачем. Показовою в цьому є балада "Триміли залпи над Дніпром" із збірки "Лірика" (1956). У цій функцію своєрідного емоційного подразника виконує квітка проліска. Щоб простежити висхідний розвиток епічного сюжету, глибоко ліризованого, варто навести твір повністю:

Триміли залпи за Дніпром,
 Цвіли розвівів грізні маки
 Боєць у лаві під огнем
 Лежав, чекаючи атаки.
 Завила міна оддала,
 Смертельний літ свій зупинила
 І в гromі вибуху земля
 Од снігу пролісок відкрила.

Усе хиталося в диму,
 Мов розлетівся світ на клоччя...
 І смерть дивилася йому
 В розширені й гарячі очі.
 Цвіли розвівів грізні маки,
 Та синій пролісок не гає.
 І кинувся боєць в атаку,
 Щоб весни квітнули для нас [10, 98]

Таким чином, розглянувши балади Сосюри, можна відзначити їх оптимістичну тональність, яка є, попри трагедійність зображуваного, панівною в усіх творах. Як писав Ю. Бурляй, Сосюра лірик "сповнений життєстверджуючого оптимізму" [12, 90]. Джерела цього оптимізму криються в глибокій вірі поета в торжество справедливості, перемозі добра над злом. І незалежно від суб'єкта зображення, баладам Сосюри притаманна життєва правдивість, поєднана з романтичною схвильованістю оповіді. Їх характерна ознака на відміну, скажімо, від тематично подібних балад М. Терещенка з перевагою в них епічного начала чи балад М. Бажана - більш драматизованих - глибокий ліризм. Хоч це не означає, що вони мають меншу драматичну напругу. Свого часу ще Гете висловлювався про балади, як про жанр, який характерний наявністю в ньому елементів трьох основних видів поетичної творчості - лірики, епосу та драми. У баладах Сосюри всі ці елементи триєдині. Однак, ліризуючи оповідь, поет досягає їх особливої емоційності і схвильованості. Разом із автором читач стає мовби співучасником змальованих подій. І через цей емоційно - художній контакт з читачем поет, спонукає його рівнятись на змальованих героїв, сприяє "вихованню масового читача, формуванню його як громадянина і змістовної особистості" [13, 247].

Джерела та література:

1. Лесин В. Пулинець О. Словник літературознавчих термінів / В. Лесин, О. Пулинець.- К : Радянська школа, 1971.-432 с.
2. Квятковский А. Поэтический словарь. - М. : Советская энциклопедия / А. Квятковский.- 1966.- 376 с.
3. Тимофеев Л., Тураев М. Словарь литературоведческих терминов / Л. Тимофеев, М. Тураев.- М. : Просвещение, 1974.- 421 с.
4. Українська радянська енциклопедія. - К. : Наукова думка, 1978.- 842 с.
5. Тимофеев Л. Основы теории литературы / Л. Тимофеев.- М. : Высшая школа, 1971.- 343 с.
6. Литературный энциклопедический словарь. - М. : Советская энциклопедия, 1987.- 986 с.

7. Радченко Є. Володимир Сосюра / Є. Радченко. – К. : Радянський письменник, 1967.– 356 с.
8. Бурляй Ю. Володимир Сосюра / Ю. Бурляй.– К. : Держлітвидав, 1959.– 307 с.
9. Сосюра В. Зелений світ / В.Сосюра. – К. : Радянський письменник, 1949.– 200 с.
10. Сосюра В. Лірика / В. Сосюра. – К. : Держлітвидав, 1956.– 165 с.
11. Сосюра В. Твори : В 4 т. / В. Сосюра.– К. : Дніпро, 1987.– 345 с.
12. Бурляй Ю. Життя і слово / Ю. Бурляй.– К. : Радянський письменник, 1982.– 432 с.
13. Сивокінь Г. Одвічний діалог / Г. Сивокінь.– К. : Дніпро, 1984.– 278 с.

Hasanova R.

УДК 81

VARIATION OF LINKING ELEMENTS OF CONCESSION IN SIMPLE AND COMPLEX SENTENCES IN ENGLISH WITH THEIR AZERBAIJANI EQUIVALENTS

ВАРИАТИВНОСТЬ СОЕДИНИТЕЛЬНЫХ ЭЛЕМЕНТОВ УСТУПКИ В ПРОСТЫХ И СЛОЖНЫХ ПРЕДЛОЖЕНИЯХ В АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ И ИХ АЗЕРБАЙДЖАНСКИЕ ЭКВИВАЛЕНТЫ

Summary. The article is devoted to the analysis of linking elements of concession in English and their Azerbaijani equivalents. Linking elements of concession in English include conjunctions, conjunctive pronouns and adverbs, composite prepositions and some other linking elements which serve to link two ideas or subordinate clauses opposing to each-other semantically. When connecting opposing two ideas to each-other, conjunctions, conjunctive adverbs and conjunctive pronouns are used. Besides these linking elements, some composite prepositions are also used in English. The ways of expression of all these elements in Azerbaijani are different. Analyses of these elements made it possible to determine the variation of linking elements of concession in modern English, and the variation existing among these elements are explained by means of examples and their translations. In Azerbaijani there also exists variation among the equivalents of English linking elements of concession, and this is more colorful depending on the context.

Keywords: concession, contrast, linking elements, variation, conjunctions, conjunctive adverbs, concessive prepositions.

Аннотация. Данная статья посвящена проблемам вариативности соединительных элементов уступки в простых и сложных предложениях в английском языке и их Азербайджанских эквивалентах. Соединительными элементами уступки в английском языке являются местоимения и наречия, составные предлоги и некоторые соединительные элементы, которые используются для соединения двух понятий или же двух придаточных предложений, семантически противостоящих друг другу. Союзы, соединительные наречия и соединительные местоимения используются для соединения двух противостоящих идей. Кроме этих элементов, в английском языке, также широко используются составные предлоги. В Азербайджанском языке существуют разные способы выражения этих элементов. Вследствие анализа этих элементов было обнаружено, что соединительные элементы уступки в современном английском языке варьируются, и вариативность этих элементов объясняется с помощью примеров и их переводов. В Азербайджанском языке также существует вариативность среди эквивалентов английских соединительных элементов уступки и данное явление в Азербайджанском языке разнообразно в зависимости от контекста.

Ключевые слова: концессия, контраст, связывая элементы, вариация, союзы, соединительные наречия, концессионных предлоги.

Анотация. Дана стаття присвячена проблемам варіативності з'єднувальних елементів поступки в простих і складних реченнях в англійській мові та їх Азербайджанських еквівалентах. З'єднувальними елементами поступки в англійській мові є займенники і прислівники, складені прийменники і деякі з'єднувальні елементи, які використовуються для з'єднання двох понять або ж двох додаткових пропозицій, семантично протистоять один одному. Союзи, сполучні прислівники і сполучні займенники використовуються для з'єднання двох протилежних ідей. Крім цих елементів, в англійській мові, також широко використовуються складені прийменники. В Азербайджанському мові існують різні способи вираження цих елементів. Внаслідок аналізу цих елементів було виявлено, що з'єднувальні елементи поступки в сучасній англійській мові варіюються, і варіативність цих елементів пояснюється за допомогою прикладів та їх перекладів. В Азербайджанському мові також існує варіативність серед еквівалентів англійських з'єднувальних елементів поступки і дане явище в Азербайджанському мовою різноманітно в залежності від контексту.

Ключові слова: концесія, контраст, пов'язуючи елементи, варіація, спілки, з'єднувальні прислівники, концесійних приводи.

Introduction. In the English language the complex (compound) sentence is divided into two parts: composite compound and composite complex sentences. The composite compound sentences can have coordinating elements, which serve to connect different ideas or notions equal in rank. Whereas composite complex sentences can have elements which are used to connect the subordinate clause to the principal or main clause of the sentence. (9,197). Besides subordinating conjunctions some prepositions, conjunctive adverbs, conjunctive pronouns and conjunctive elements are also used to express concession or contrast in a sentence.

1. Linking elements which serve to connect concession clause.

The following elements are used to express concession or contrast in the English language:

1. **Conjunctions:**

- *coordinating conjunctions:* while, whether...or,